

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

КОРИТНИЙ Олексій Григорович

УДК 332.1:338.012

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ**

**Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Чернігів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Чернігівська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Михайловська Олена Василівна,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри публічного управління та
менеджменту організацій.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Масленников Євген Іванович,
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри менеджменту та інновацій;

доктор економічних наук, професор
Шапошников Костянтин Сергійович,
Причорноморський науково-дослідний інститут
економіки та інновацій,
директор.

Захист відбудеться «27» березня 2021 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 у Національному університеті «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, аудиторія 335.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «23» лютого 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Аграрний сектор є важливою складовою економіки України, що зумовлено його значущістю у вирішенні завдань продовольчої безпеки країни, формуванні умов соціально-економічного розвитку сільських територій, забезпеченні добробуту та належного рівня життя сільського населення тощо. Сучасний стан вітчизняної аграрного сектору характеризується незбалансованістю розвитку та зосередженням уваги на економічних результатах своєї діяльності. При цьому, дотримання екологічних та соціальних інтересів суспільства не є головними імперативами такого розвитку. Тому актуалізується питання зміни моделі функціонування аграрного сектору України та пошуку нових підходів до державного регулювання його поступу на засадах сталості. Зазначене має сприяти гармонійному поєднанню економічного розвитку сільських територій, збереженню навколишнього середовища та нарощенню конкурентоспроможності вітчизняного агропромисловства одночасно.

Обґрунтування теоретичних основ забезпечення сталого розвитку є предметом наукових інтересів широкого кола вітчизняних і закордонних дослідників, серед яких: В. Амбросов, Ю. Губені, С. Дем'яненко, М. Кропивка, П. Макаренко, М. Малік, П. Саблук, Д. Шиян, О. Шпичак, В. Юрчишин. Системні дослідження розвитку аграрного сектору України знайшли відображення в наукових працях О. Бородіної, С. Білун, П. Гайдуцького, Л. Гевлич, О. Домахіної, В. Жмайлова, А. Касич, Ю. Лузана, Ю. Лупенка, М. Маліка, Ю. Полтавського, П. Саблука, А. Світличної, О. Славкової, А. Харенка, І. Чайківського, Н. Шаціло, О. Шубравської, В. Юрчишина та багатьох інших. Суттєвий внесок у дослідження проблеми державного регулювання економічних систем зробили такі вчені, як І. Абрамова, О. Алейнікова, В. Андрійчук, О. Білорус, О. Бірюков, А. Верзун, В. Геєць, Ж. Дерій, А. Діброва, В. Збарський, С. Кваша, І. Кичко, О. Крисальний, Е. Лібанова, П. Леоненко, В. Маргасова, Є. Масленников, О. Михайловська, В. Трегобчук, А. Чухно, К. Шапошников, В. Яценко та ін.

Незважаючи на розгорнутий діапазон досліджень за вказаним напрямом, зазначимо, що зміни умов функціонування аграрного сектору ініціюють необхідність подальших наукових розвідок щодо обґрунтування дієвих механізмів державного регулювання його сталого розвитку. Переосмислення потребують питання організаційного забезпечення державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору національної економіки. Не сформованими залишаються підходи до виявлення структурно-вартісних параметрів переходу аграрного сектору до сталого розвитку. Важливість та практична значущість пошуку шляхів вирішення вказаних вище проблем зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету та завдання, а також об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету «Чернігівська політехніка» за темами: «Соціально-економічні проблеми сталого розвитку регіону» (номер державної реєстрації

0115U000891), у межах якої автором надано комплексну оцінку проблем розвитку аграрного сектору України та визначено шляхи їх подолання; «Розвиток економіки в умовах глобалізаційних викликів: національний та регіональний виміри» (номер державної реєстрації 0116U003596), де дисертантом обґрунтовано стратегічні орієнтири державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних положень державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору та розробка практичних рекомендацій щодо його вдосконалення для створення умов соціально-економічного добробуту України.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено такі завдання:

- узагальнити наукові надбання з питань сталого розвитку та розвинути їх у контексті потреб аграрного сектору національної економіки;
- висвітлити значущість та взаємозв'язок між державним регулюванням і переходом аграрного сектору до сталого розвитку;
- поглибити теоретичне обґрунтування механізмів державного впливу на сталий розвиток аграрного сектору та розкрити їхнє місце в системі макроекономічного регулювання економіки;
- виявити та узагальнити ключові проблеми державного регулювання розвитку аграрного сектору України на засадах сталості;
- надати комплексну оцінку тенденцій функціонування вітчизняного аграрного сектору та виявити його вплив на розвиток національної економіки;
- обґрунтувати базові пріоритети розвитку аграрного сектору України на засадах сталості та запропонувати практичні рекомендації щодо їх реалізації;
- розробити науково-прагматичні підходи до модернізації механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України;
- сформулювати комплекс пропозицій щодо організаційного забезпечення державного регулювання сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору.

Об'єктом дослідження є економічні процеси, що виникають у процесі розвитку аграрного сектору України.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, науково-методичних і практичних засад державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України.

Методи дослідження. Дослідження теоретичних і методичних положень дисертаційної роботи ґрунтуються на загальнонаукових принципах проведення комплексних досліджень, роботах провідних вітчизняних і закордонних учених з питань державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки країни.

При написанні роботи були застосовані такі методи дослідження: *діалектичний, індукції, дедуції* – при розкритті змісту та генези розвитку концепцій сталого розвитку; *системного аналізу і синтезу* – для визначення особливостей соціального, економічного, екологічного розвитку аграрного сектору України та країн ЄС; *абстрактно-логічний* – для узагальнення

сучасних наукових концепцій і підходів до регулювання сталого розвитку аграрного сектору; *структурно-логічний* – для визначення ролі аграрного сектору в економіці країни; *порівнянні, аналогії, спостереження* – для визначення показників, що характеризують стан економічного, соціального й екологічного розвитку аграрного сектору України; *прогнозування* – для висвітлення шляхів удосконалення державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору; *ентропії* – для визначення проблем розвитку аграрного сектору України; *графічний* – для унаочнення висновків, отриманих у результаті дослідження.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативні акти щодо регулювання розвитку аграрного сектору та дотримання останнім принципів сталості, офіційні дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, аналітичні звіти Державної служби статистики України, ресурси мережі Інтернет, наукові здобутки вчених і практиків, осмислення власних спостережень та аналітичних напрацювань під час написання роботи.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш істотні наукові здобутки, що характеризуються науковою новизною, полягають у наступному:

удосконалено:

– теоретичний базис державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України, що ґрунтується на поєднанні положень теорій і концепцій, що розглядають склад інструментів такого регулювання, їх взаємозв'язки, специфічні характеристики та можливості використання, які на відміну від усталених напрацювань, враховують імперативи трансформації національної економіки. Це дало змогу посилити наукову аргументацію практичних пропозицій щодо удосконалення організаційно-економічного інструментарію державного регулятивного впливу на динаміку переходу вітчизняного аграрного сектору до сталого розвитку;

– науково-методичні положення щодо ідентифікації перспектив переходу аграрного сектору до сталого розвитку за рахунок обґрунтування логічної послідовності виявлення структурно-вартісних параметрів такого переходу та встановлення відповідності ресурсних можливостей. Запропонований підхід сприятиме розробці дієвих програмних заходів, орієнтованих на розвиток аграрного сектору на засадах сталості;

– теоретичний формат організаційного забезпечення державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору національної економіки в частині обґрунтування етапів його формування, реалізації та конкретизації змістовного наповнення з урахуванням принципів єдності й ієрархічної будови за такими напрямками: діагностика стану розвитку аграрного сектору, програмування його сталого розвитку, вибір інструментарію державного регулювання такого розвитку, визначення ресурсних можливостей, моніторинг та прийняття управлінських рішень щодо переходу агровиробництва на засади сталості. Такий підхід сприятиме ефективній реалізації регулятивного потенціалу держави в забезпеченні необхідних умов та подоланні ресурсних обмежень переходу вітчизняного аграрного сектору до сталого розвитку;

дістали подальший розвиток:

– термінологічний апарат у частині уточнення змісту поняття «сталий розвиток аграрного сектору», яке запропоновано розглядати з позиції інституційної дієвості аграрного сектору та координації системних відносин, що дозволило розширити наукові підвалини обґрунтування шляхів ефективного переходу аграрного сектору до сталого розвитку;

– наукове бачення модернізації державного регулювання розвитку аграрного сектору України, в основу яких покладено принципи та цілі сталого розвитку; визначення варіативності інструментарію державної політики щодо досягнення цілей такого розвитку; прикладні рекомендації, які дозволяють поєднати державний вплив та внутрішні можливості аграрного сектору. Це сприятиме застосуванню різних форм державної участі у процесі реалізації проєктів, що спрямовані на підтримку сталості аграрного сектору країни;

– наукова аргументація пріоритетів державного регулювання в контексті прискорення переходу до сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору, яку сформовано з використанням структурно-системного аналізу і представлено в розрізі таких напрямів: створення умов раціонального використання потенціалу природних ресурсів; розширення переліку та вдосконалення змісту вимог до екологічної безпеки агровиробництва з огляду на успішні напрацювання країн ЄС; сприяння підвищенню рівня зайнятості та доходів суб'єктів господарювання. Це сприятиме визначенню першочергових завдань імплементації принципів сталості у розвиток аграрного сектору в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання розроблених та обґрунтованих автором теоретичних висновків і науково-методичних рекомендацій для підвищення ефективності державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України. Результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними довідками про впровадження, зокрема:

- Чернігівської обласної ради – прийнято до уваги пропозиції щодо обґрунтування ресурсних можливостей імплементації принципів сталості у розвиток аграрного сектору Чернігівської області (довідка про впровадження № 02-11/152 від 11.02.2019);

- Інститутом садівництва Прилуцької дослідної станції Національної академії аграрних наук при обґрунтуванні пропозицій щодо переходу агровиробництва на засади сталості (довідка про впровадження № 45-03 від 18.03.2020);

- ТОВ «Белензім» прийнято до уваги рекомендації щодо визначення структурно-вартісних параметрів переходу аграрного сектору до сталого розвитку (довідка про впровадження № 2 від 11.04.2020р.);

- Національним університетом «Чернігівська політехніка» – при розробці навчальних курсів кафедри теоретичної та прикладної економіки, зокрема, «Державне регулювання економіки», «Регіональна економіка» (довідка про впровадження № 305/08-302 від 20.10.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові результати та пропозиції, що містяться в роботі,

одержані автором особисто й викладені в опублікованих працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та прикладні результати дисертації оприлюднені на 5 міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects» (м. Херсон, 2018 та 2019 pp.); «Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України» (м. Хмельницький, 2018 р.); «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство» (м. Київ, 2019 р.); «Проблеми планування в ринкових умовах» (м. Хмельницький-Одеса, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 11 наукових працях, серед яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 5 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій – 5,15 ум. друк. арк., з яких 5,15 ум. друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 204 сторінки. Робота містить 45 рисунків (з них 7 займають 7 повних сторінок) і 12 таблиць (з них 4 займають 4 повних сторінки). Список використаних джерел налічує 246 найменувань і розміщений на 29 сторінках, 5 додатків розміщені на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації обґрунтовано актуальність дослідження; визначено його мету та завдання; вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію та публікації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади сталого розвитку аграрного сектору національної економіки»** – систематизовано наукові надбання з питань сталого розвитку аграрного сектору національної економіки; виявлено взаємозв'язок між державним регулюванням і переходом аграрного сектору до сталого розвитку; здійснено теоретичне обґрунтування механізмів державного впливу на сталий розвиток аграрного сектору з визначенням їхнього місця в системі макроекономічного регулювання національним господарством.

Узагальнення результатів наукових досліджень вітчизняних та закордонних науковців з питань переходу національних економік на засади сталості дозволило виокремити основні проблеми, що його супроводжують, зокрема: ресурсні обмеження сталого розвитку окремих територій за економічною, соціальною, екологічною складовими; недосконалість та фрагментарність державного інструментарію вирішення актуальних питань сталого розвитку; відсутність дієвого механізму державної підтримки такого розвитку.

Запропоновано розглядати сталий розвиток аграрного сектору України як процес переходу на новий рівень ефективності функціонування цієї сфери за умов формування результативної системи державного регулювання. Сталий

розвиток аграрного сектору з позиції суб'єктів господарювання характеризується здатністю підтримувати ефективні зв'язки між факторами відтворення і темпами приросту в умовах невизначеності як у поточному, так і в майбутніх періодах, враховуючи соціоекологічні складові. Зв'язки між економічним, соціальним та екологічним елементами сталого розвитку аграрного сектору наведені на рис. 1.

Рис. 1. Елементи сталого розвитку аграрного сектору України

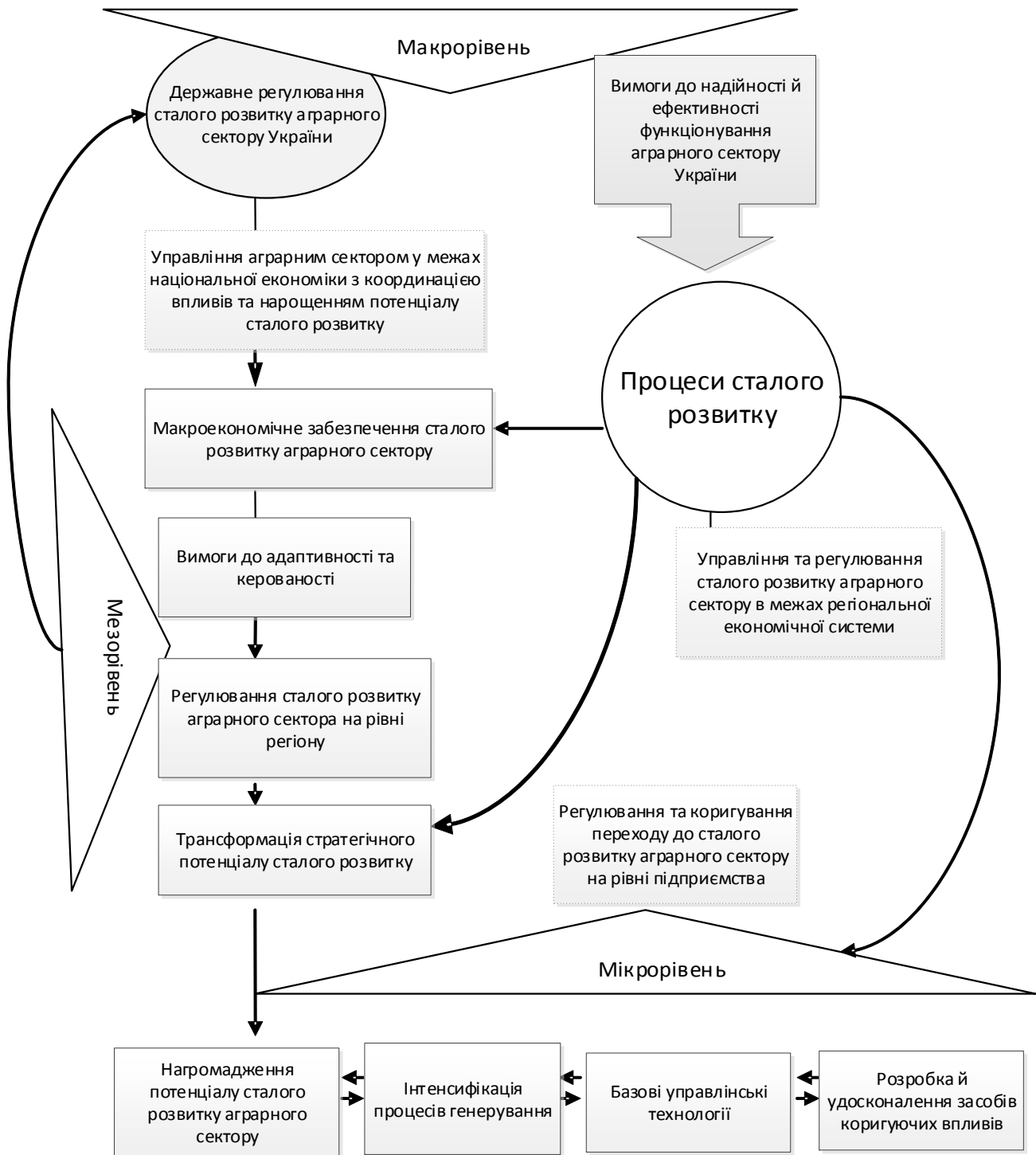
Джерело: побудовано автором.

Доведено, що всі цілі сталого розвитку аграрного сектору національної економіки можливо реалізувати лише за наявності відповідного механізму державного регулювання, дія якого спрямована на збалансування принципів економічної раціональності та дотримання соціоекологічних вимог, стимулювання попиту споживачів на екологічні товари, поширення екологічних новацій у процеси агровиробництва з обов'язковою координацією взаємовідносин зовнішнього/внутрішнього середовища.

Місце і роль державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору в системі макроекономічного регулювання національною економікою наведено на рис.2.

За результатами аналізу закордонного досвіду було встановлено, що найбільш ефективним у забезпеченні ефективності діяльності аграрного сектору є синхронне використання прямих і непрямих важелів державного впливу, зокрема: регулювання цінової політики в аграрному секторі, бюджетне фінансування підприємств галузі, кредитування за стратегічно пріоритетними проектами. Вказано, що державне регулювання сталого розвитку аграрного сектору України повинно бути інкорпоровано у загальнодержавну аграрну політику та здійснюватися системно.

Рис. 2. Регулювання сталого розвитку аграрного сектору України в макроекономічній системі

Джерело: побудовано автором.

Систематизація досвіду країн ЄС дозволила визначити, що стратегічними імперативами такого регулювання є наступні: 1) забезпечення умов раціонального використання природних ресурсів потенціалу з обов'язковим урахуванням майбутніх можливостей, що є базою економічної компоненти (еколого-економічна складова); 2) залучення необхідного інструментарію щодо зменшення негативного впливу на довкілля та території сільськогосподарського призначення (екологічна складова); 3) сприяння підвищенню рівня зайнятості та

доходів суб'єктів господарювання (соціально-економічна складова); 4) обов'язкове створення умов щодо впровадження в практичну діяльність ідей сталого розвитку аграрного сектору та формування принципів участі й залучення у процес окремих зацікавлених груп у напрямі досягнення спільного результату.

У другому розділі – «Ефективність державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України» – охарактеризовано основні тенденції розвитку аграрного сектору України, визначено проблеми функціонування такого сектору, які перешкоджають становленню сталого розвитку.

Аналізу тенденцій розвитку аграрного сектору України дозволив виявити передумови поглиблення його еколого-економічних проблем. Встановлено, що аграрний сектор характеризується структурною незбалансованістю, ознакою якої є монопродуктивна експортна спрямованість агровиробництва. Асиметрія в державній аграрній політиці може зумовити погіршення економічних результатів згаданого сектору та зниження продуктивності агропромислового комплексу, сприятиме скороченню виробництва сільськогосподарських культур, зменшенню валютних надходжень, скороченню обсягів інвестицій. Це в свою чергу, може спричинити занепад сільських територій, скорочення робочих місць, агрохолдингізацію, зниження родючості ґрунту і деградацію земель. З'ясовано, що на зростання кількісних показників функціонування аграрного сектору суттєво вплинуло зростання обсягів виробництва галузі рослинництва (табл. 1).

Таблиця 1

**Обсяги виробництва сільського господарства України
(галузь рослинництва) у 2000-2019рр.**

Показник	Рік				
	2000	2010	2015 *	2018 *	2019 *
Загальна площа земель в Україні - 60,35 млн га					
Площа с/г угідь, млн га	41,83	41,58	42,73	41,33	42,11
Площа ріллі, млн га	32,56	32,48	32,54	32,69	32,71
Виробництво (млн тонн):					
Зернові та зернобобові	24,46	39,27	60,13	70,06	71,1
Картопля	19,84	18,70	20,84	22,50	23,21
Цукрові буряки	13,20	13,75	10,33	13,97	14,54
Соняшник	3,46	6,77	11,18	14,17	14,64
Ріпак	0,13	1,47	1,74	2,75	2,87
Овочі та баштанні культури	6,19	8,87	9,79	9,94	9,98
Плоди, ягоди та виноград	1,97	2,15	2,54	3,04	3,77

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення операцій об'єднаних сил Донецької та Луганської областей.

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України та Держгеокадастру України.

Встановлено, що зернові та зернобобові культури займають найбільшу площу та обсяг виробництва. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай у 2019 році збільшились відносно 2018 року не лише у структурі підприємств, а й у структурі господарств населення. У 2018 р. обсяг продукції сільського господарства у фактичних цінах становив 848 млрд грн, а індекс

сільськогосподарської продукції -108,1%, (зокрема на підприємствах – 112,6 %, у господарствах населення – 102,3 %). У 2018 р. господарську діяльність здійснювали на площі 27,7 млн га (посівні площі) понад 49 тис. сільськогосподарських підприємств, у тому числі 33 тис. фермерських господарств та домогосподарства України. Під посівні площі підприємствами було відведено 19,4 млн га ріллі, із них 4,4 млн га у фермерських господарствах та 8,3 млн га у населення. У структурі посівних площ продовжують домінувати посіви зернових і зернобобових – 53,6 % та посіви технічних культур – 33,4 %, тоді як під кормові культури та коренеплоди, бульбоплоди, культури овочеві відкритого ґрунту та баштанні продовольчі зайнято по 6,4% та 6,6% площі посівів відповідно.

Сільське господарство з потенціалом виробництва зернових і зернобобових, яке за останні 5 років зросло на 9,7 % та значно перевищило потреби внутрішнього ринку, дозволило експортувати 193,8 млн тонн зернових. Україна стала одним із найбільших світових експортерів сільськогосподарської продукції. Частка аграрної продукції в загальному обсязі експорту збільшилась з 27 % у 2013 р. до 41,9 % у 2018 р.

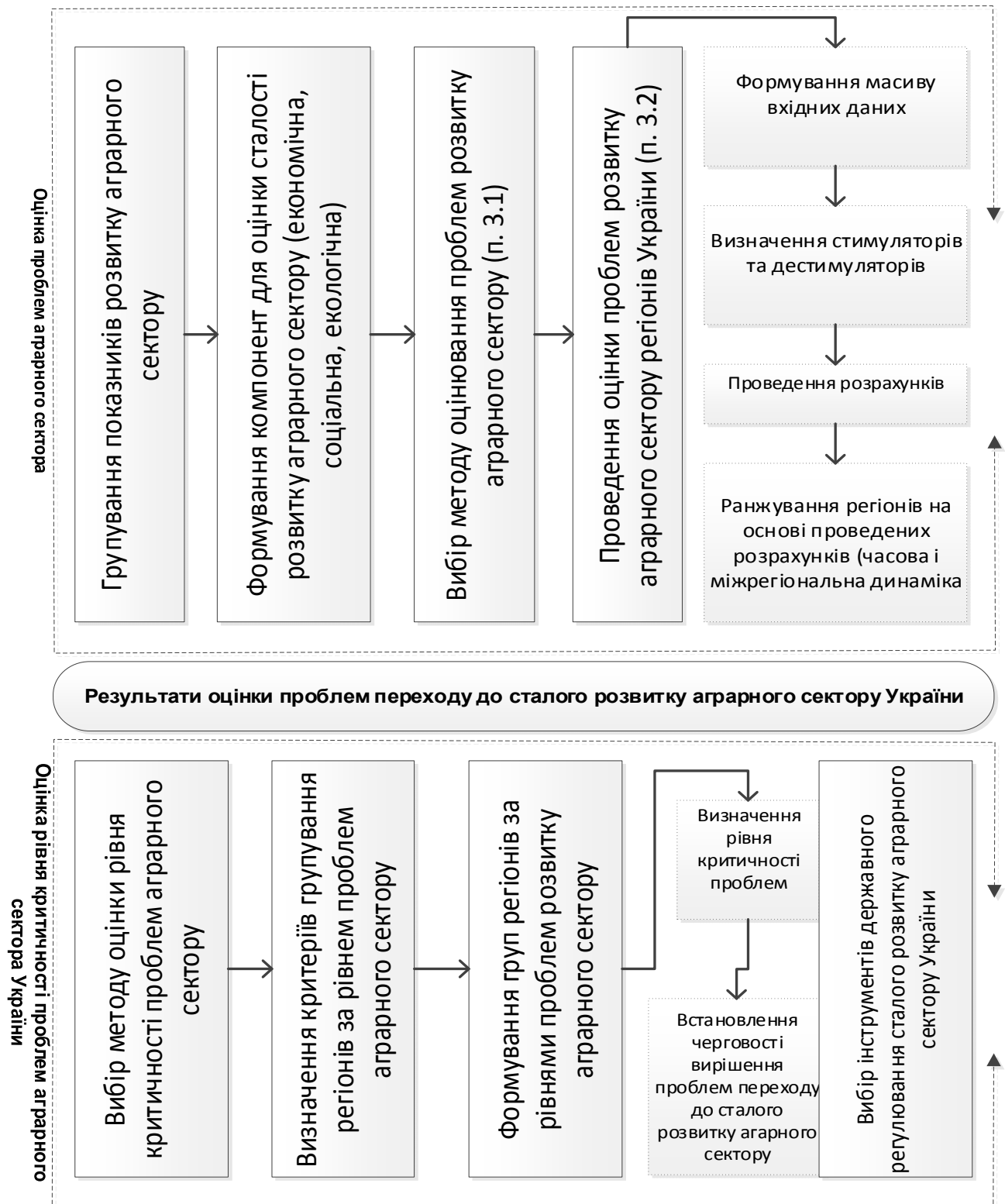
Ідентифіковано проблеми функціонування аграрного сектору України, які перешкоджають становленню сталого розвитку та викликають необхідність пошуку ефективних методичних підходів щодо їх визначення: економічні – попри їх зростання, ефективність функціонування аграрного сектору залишається невисокою; екологічні – формуються під впливом глобальних факторів зміни клімату, високого рівня забруднення довкілля, розораності ґрунтів, погіршення їх якості, експлуатація рілля під вирощування технічних рослин; соціальні – характеризується низьким рівнем: трудових і побутових умов, оплати праці, соціальних гарантій працівників, якості інфраструктури сільської місцевості. Зазначимо, що серед детермінант сталого розвитку аграрного сектору регіонів України наявна незбалансованість щодо пріоритетності економічної складової з одночасною недооцінкою екологічної та соціальної.

У третьому розділі – **«Наукова концептуалізація напрямів вдосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектору України на засадах сталості»** – здійснено обґрунтування напрямів розвитку аграрного сектору України з розробкою практичних рекомендацій щодо їх реалізації, запропоновано науково-прагматичні підходи до модернізації механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору та розроблено комплекс пропозицій щодо організаційного забезпечення державного регулювання сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору.

Запропоновано методичний підхід щодо оцінювання проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору України з урахуванням територіального аспекту, який містить в основі визначення межі критичного рівня таких проблем за допомогою нелінійної градації інтегральних показників за складовими сталого розвитку аграрного сектору (рис. 3).

Представлений методичний підхід ґрунтується на оцінці причинно-наслідкових взаємозв'язків між складовими економічного, соціального та екологічного розвитку аграрного сектору України та дає змогу отримати

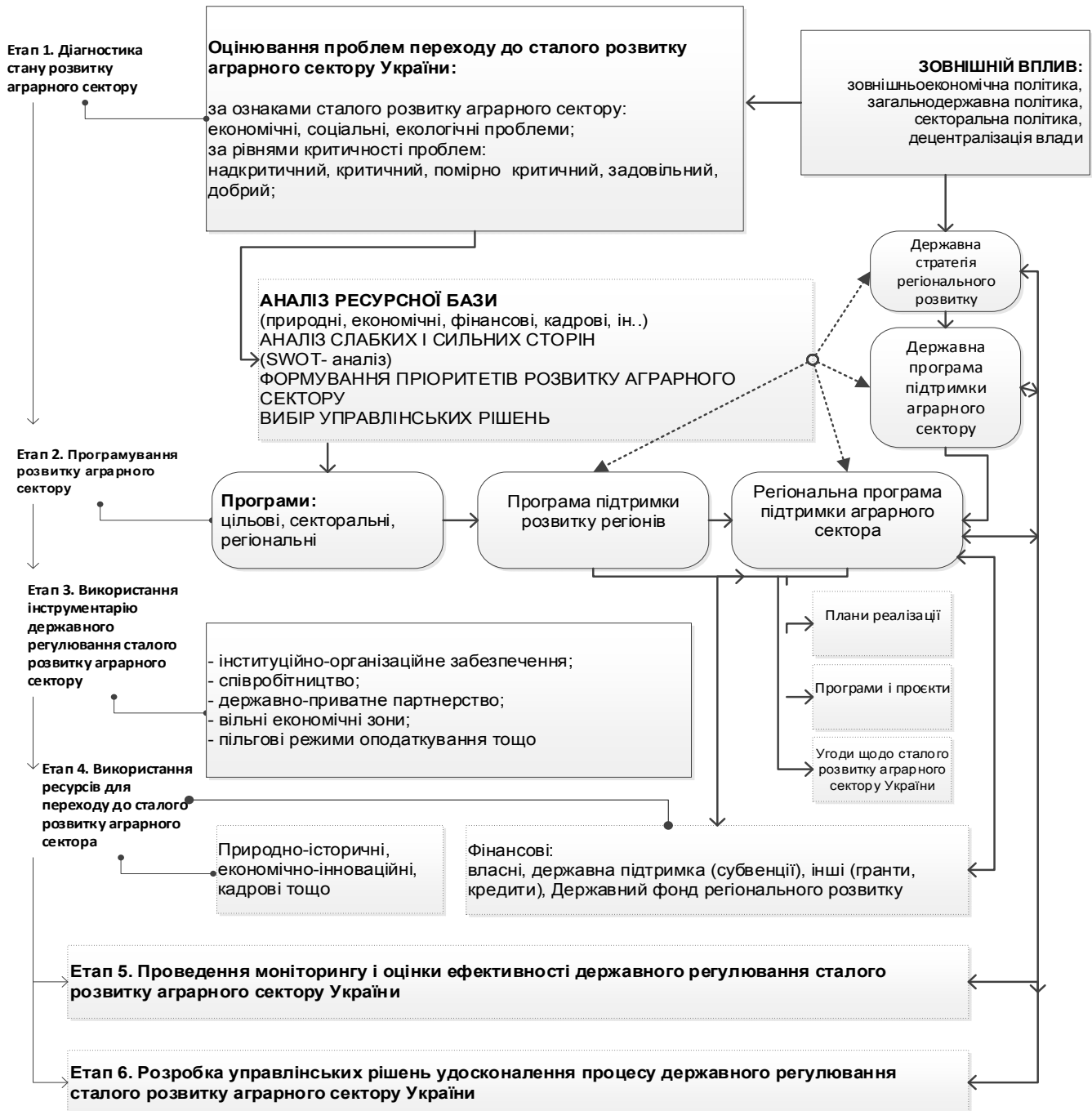
достовірну інформацію щодо проблем його переходу до сталого розвитку з урахуванням регіонального аспекту. Практична реалізація вказаного підходу передбачає два етапи оцінки: 1) ідентифікація регіональних проблем аграрного сектору; 2) встановлення рівня критичності визначених проблем.

Рис. 3. Методичний підхід до визначення кола проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору з урахуванням регіонального аспекту

Джерело: розроблено автором.

У роботі запропоновано теоретичне обґрунтування організаційного забезпечення подолання проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору (рис. 4), прикладна реалізація якого дозволить: сконцентруватися безпосередньо на вирішенні проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору; удосконалити взаємозв'язок між оцінюванням проблем розвитку аграрного сектору і вибором інструментів їх подолання; забезпечити ефективність вирішення виявлених проблем; сформувати та провадити ефективні регулюючі впливи, що спрямовані на підтримку аграрної сфери та досягнення цілей сталого розвитку.

Рис. 4. Організаційне забезпечення подолання проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору України

Джерело: розроблено автором.

Для оцінки сталого розвитку аграрного сектору України в територіальному аспекті запропоновано використовувати: 1) систему показників, що згруповані за економічним розвитком, соціальною стабільністю та екологічною захищеністю для визначення проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору; 2) методичний підхід до визначення проблем розвитку аграрного сектору; 3) систему зв'язку рівнів управління в процесі реалізації державної політики щодо вирішення проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору; 4) організаційне забезпечення подолання економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку аграрного сектору, що враховує рівень їх прояву в Україні та дозволяє підвищити дієвість фінансових інструментів підтримки розвитку аграрного сектору; 5) анкету опитування виробників аграрного сектору для виявлення проблем розвитку; 6) систему моніторингу й оцінки показників сталого розвитку аграрного сектору, яка дозволить не лише аналізувати й оцінювати результати державної політики на всіх рівнях її реалізації, а й сприятиме інформаційній відкритості, підвищенню ефективності управлінських рішень при вирішенні проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення важливого наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору та розробленні практичних рекомендацій щодо його вдосконалення для створення умов соціально-економічного добробуту України. Отримані результати дозволили сформулювати такі висновки методичного та науково-практичного характеру:

1. Ретроспективний аналіз наявних концепцій сталого розвитку дозволив сформулювати наукове бачення щодо особливостей імплементації принципів сталості у функціонування аграрного сектору країни з огляду на його власні пріоритети та необхідність вирішення сукупності проблем соціального й екологічного характеру. Сталий розвиток аграрного сектору запропоновано розглядати як: 1) процес переходу на новий рівень ефективності функціонування даної сфери за умови формування результативної системи державного регулювання; 2) спроможність суб'єктів господарювання постійно розвиватись і підтримувати ефективні зв'язки між факторами відтворення і темпами приросту в умовах невизначеності як тепер, так і в перспективі, враховуючи соціоекологічні складові.

2. Визначальна роль у створенні передумов переходу аграрного сектору до сталого розвитку належить державному регулюванню. Обґрунтовано необхідність формування ефективної системи державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України, яка має будуватись на принципах системності. Водночас, таке регулювання не вирішує автоматично проблеми збалансування цілей фінансово-господарської діяльності агровиробників, соціальних завдань розвитку та дотримання норм екологічної безпеки. Необхідними умовами забезпечення сталого розвитку аграрного сектору є наступні: економічна діяльність в аграрному секторі із забезпеченням ефективної

соціальної та екологічної орієнтації; активне стимулювання попиту споживачів на екологічні товари; дієвість інституційної системи у даній галузі; активізація еколого орієнтованої інноваційної складової відносно процесів виробництва з обов'язковою координацією відносин зовнішнього/внутрішнього середовища в напрямі ефективного використання потенціалів регіональних аграрних систем.

3. Поглиблено теоретичне обґрунтування механізмів державного впливу на сталий розвиток аграрного сектору та розкрито їхнє місце в системі макроекономічного регулювання національним господарством. Запропоновано концептуальні засади визначення ролі й місця державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору в системі макроекономічного регулювання національним господарством, що складається з трьох рівнів (макро-, мезо- та макрорівня) та включає процеси сталого розвитку, а також виокремлено вимоги до надійності та ефективності функціонування аграрного сектору. Представлено процес побудови інституційного середовища сталого розвитку аграрного сектору з урахуванням інтересів держави, представників бізнесу та територіальних громад.

4. За результатами дослідження, доведено, що фрагментарність державного регулювання розвитку аграрного сектору України на засадах сталості посилюється складними економічними умовами та відсутністю вичерпних даних щодо результатів діяльності господарств населення сільської місцевості. Визнано, що для переходу аграрного сектору країни до сталого розвитку необхідно змістити акценти у регулятивному впливі держави у таких напрямках: забезпечення умов раціонального використання потенціалу природних ресурсів з обов'язковим урахуванням майбутніх можливостей, що є базою економічної компоненти (еколого-економічна складова); залучення необхідного інструментарію щодо зменшення негативного впливу на довкілля та території сільськогосподарського призначення (екологічна складова); сприяння підвищенню рівня зайнятості та доходів суб'єктів господарювання (соціально-економічна складова); обов'язкове створення умов щодо впровадження в практичну діяльність ідей сталого розвитку аграрного сектору та формування принципів участі й залучення до даного процесу різних зацікавлених груп у напрямі досягнення спільного результату.

5. В роботі надано оцінку стану та тенденцій функціонування аграрного сектору України, що дозволило вказати на погіршення економічних результатів згаданого сектору та зниження продуктивності агропромислового комплексу, скорочення виробництва сільськогосподарських культур, зменшення валютних надходжень, скорочення обсягів інвестицій. Функціонування аграрного сектору України супроводжується низкою проблем, зокрема: нестабільність економічних умов розвитку; наявність екологічних проблем, у тому числі внаслідок глобальних факторів зміни клімату, високого рівня забруднення довкілля, розораності ґрунтів; дефіцит кваліфікованих кадрів через низький рівень оплати праці та важкі побутові умови, відсутність достатніх соціальних гарантій працівникам, нерозвинутість інфраструктури сільської місцевості.

6. Обґрунтовано базові пріоритети розвитку аграрного сектору України на засадах сталості та запропоновано практичні рекомендації щодо їх реалізації, які враховують стратегічні напрями розвитку аграрного сектора та ґрунтуються на національних особливостях функціонування сільського господарства, а також сприяють розбудові правового поля для ефективного, збалансованого та конкурентоспроможного розвитку агросектору, що в екологічному аспекті забезпечить адаптацію агроєкосистем до наявних ризиків.

7. В роботі обґрунтовано необхідність та запропоновано логічну послідовність ідентифікації перспектив імплементації принципів сталості у функціонування аграрного сектору країни. Представлений методичний підхід ґрунтується на оцінці причинно-наслідкових взаємозв'язків між складовими економічного, соціального та екологічного розвитку аграрного сектору України та дає змогу отримати достовірну інформацію щодо проблем його переходу до сталого розвитку з урахуванням регіонального аспекту. Практична реалізація вказаного підходу передбачає два етапи оцінки: 1) ідентифікація регіональних проблем аграрного сектору; 2) встановлення рівня критичності визначених проблем.

8. Для пошуку оптимальних рішень щодо обґрунтування імператив модернізації державного регулювання аграрного сектору України запропоновано методичний підхід до оцінювання резервів подолання проблем переходу згаданого сектору економіки до сталого розвитку, практичне запровадження якого дозволить: сконцентруватися безпосередньо на вирішенні проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору; удосконалити взаємозв'язок між оцінюванням проблем розвитку аграрного сектору і вибором інструментів їх подолання; забезпечити ефективність вирішення виявлених проблем; сформулювати та провадити ефективні регулюючі впливи, що спрямовані на підтримку аграрної сфери та досягнення цілей сталого розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, в тому числі включених до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Коритний О. Г. Процесний підхід до сталого розвитку аграрного сектору регіонів України. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. Херсон, 2018. № 31(20). Т. 1. С. 60-63. [фахове видання] (0,5 ум. друк. арк.).

2. Коритний О. Г. Інституційне середовище сталого розвитку аграрного сектору національної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький. 2018. № 6. Т. 3. С. 34-37. [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання] (0,9 ум. друк. арк.).

3. Коритний О. Г. Формування дієвої системи регулювання сталого розвитку аграрного сектору України. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький. 2019. № 6. Т. 2. С. 80-83. [Міжнародна

наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання] (0,9 ум. друк. арк.).

4. Коритний О. Г. Перспективи державного регулювання аграрного сектору України. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький. 2020. № 4. Т. 2. С. 78-81. [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання] (1,1 ум. друк. арк.).

5. Коритний О. Г. Особливості аграрної політики ЄС: можливості для України. *Науковий вісник Полісся*. 2020. №2(21) С. 52-56. [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання] (0,7 ум. друк. арк.)

**Статті у періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку
та/або Європейського Союзу:**

6. Коритний О. Г. Актуальні питання розвитку аграрного сектору України. *Modern Science – Moderni veda. Прага*. 2020. № 4. С. 168-173. (0,6 ум. друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Коритний О. Г. Особливості державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects* : тези доповідей III Міжнародна наук.-практ. конф. (Херсон, 11-12 жовтня 2018). Херсон : Вид. центр ХДУ, 2018. С. 61-63. (0,1 ум. друк. арк.).

8. Коритний О. Г. Аналіз сучасного стану вітчизняного аграрного сектору. *Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України* : тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції, 29 листопада – 01 грудня 2018. Хмельницький : Вид-во ХНУ, 2018. С. 101-102. (0,05 ум. друк. арк.).

9. Коритний О. Г. Проблеми переходу національних економік на засади сталого розвитку. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство* : тези доповідей Міжнародна наук.-практ. конф.; 20-21 березня 2019 р. Київ, 2019. С. 24-26. (0,05 ум. друк. арк.).

10. Коритний О. Г. Механізми державного впливу на сталий розвиток аграрного сектору. *Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects* : тези доповідей IV Міжнародна наук.-практ. конф. (Херсон, 17-18 жовтня 2019 р.). Херсон : Вид. центр ХДУ, 2019. С. 221-224. (0,1 ум. друк. арк.).

11. Коритний О. Г. Підходи до модернізації механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Проблеми планування в ринкових умовах*: тези доповідей XVIII Міжнародної науково-практичної конференції; 20-22 вересня 2019 р. Хмельницький-Одеса. Хмельницький : Вид-во ХНУ, 2019. С. 311-313. (0,15 ум. друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Коритний О. Г. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектору України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством – Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, 2021.

Дисертаційна робота присвячена поглибленню теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування напрямів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України.

У дисертаційній роботі були поглиблені наукові аспекти державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України, які ґрунтуються на принципах системності й на умовах поєднання економічних соціальних й екологічних елементів, що сприятиме подоланню негативних впливів в аграрній галузі національної економіки. Висвітлено форми та методи державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України та наголошено. Необхідними умовами забезпечення сталого розвитку аграрного сектору є наступні: економічна діяльність в аграрному секторі із забезпеченням ефективної соціальної та екологічної орієнтації; активне стимулювання попиту споживачів на екологічні товари; дієвість інституційної системи у даній галузі; активізація еколого орієнтованої інноваційної складової відносно процесів виробництва з обов'язковою координацією відносин зовнішнього/внутрішнього середовища в напрямі ефективного використання потенціалів регіональних аграрних систем.

Запропоновані концептуальні засади державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору в системі макроекономічного регулювання національним господарством.

Визначені стартові цілі сталого розвитку аграрного сектору України та сфери впливу державного регулювання. Також, розроблено система показників виявлення проблем переходу до сталого розвитку, що згруповані за економічним розвитком, соціальною стабільністю та екологічною захищеністю.

Запропонована теоретичне обґрунтування організаційного забезпечення подолання проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору в територіальному розрізі дозволить: сконцентруватися безпосередньо на вирішенні проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору; удосконалити взаємозв'язок між оцінюванням проблем переходу до сталого розвитку аграрного сектору в територіальному аспекті й вибором інструментів їх подолання; забезпечити ефективність розв'язання проблем такого розвитку; сформулювати та реалізувати ефективну політику, направлену на підтримку розвитку аграрної сфери та досягнення цілей сталого розвитку аграрного сектору.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрний сектор, агровиробництво, державне регулювання, національна економіка.

АННОТАЦИЯ

Корытный А. Г. Государственное регулирование устойчивого развития аграрного сектора Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством – Национальный университет «Черниговская политехника», Чернигов, 2021.

Диссертация посвящена углублению теоретико-методических основ и разработке практических рекомендаций по формированию направлений государственного регулирования устойчивого развития аграрного сектора Украины.

В диссертационной работе были углублены научные аспекты государственного регулирования устойчивого развития аграрного сектора Украины, основанные на принципах системности и на условиях сочетания экономических, социальных и экологических элементов, что будет способствовать преодолению негативных воздействий в аграрной отрасли национальной экономики. Освещены формы и методы государственного регулирования устойчивого развития аграрного сектора Украины. Отмечено, что необходимыми условиями обеспечения устойчивого развития аграрного сектора являются: экономическая деятельность в аграрном секторе с обеспечением эффективной социальной и экологической ориентации; активное стимулирование спроса потребителей на экологические товары; действенность институциональной системы в данной области; активизация эколого ориентированной инновационной составляющей относительно процессов производства с обязательным координацией отношений внешнего / внутренней среды в направлении эффективного использования потенциалов региональных аграрных систем.

Предложены концептуальные основы государственного регулирования устойчивого развития аграрного сектора в системе макроэкономического регулирования национальным хозяйством. Определены стартовые цели устойчивого развития аграрного сектора Украины и влияния государственного регулирования. Также, разработаны система показателей выявления проблем перехода к устойчивому развитию, которые сгруппированы в разрезе: экономического развития, социальной стабильности и экологической защищенности.

Предложено теоретическое обоснование организационного обеспечения преодоления проблем перехода к устойчивому развитию аграрного сектора в территориальном разрезе, что позволит: сконцентрироваться непосредственно на решении проблем устойчивого развития аграрного сектора; усовершенствовать взаимосвязь между оценкой проблем устойчивого развития аграрного сектора и выбором инструментов их преодоления; обеспечить эффективность решения проблем такого развития; сформировать и реализовать эффективную региональную политику, направленную на поддержку развития аграрной сферы и достижения целей устойчивого развития аграрного сектора.

Ключевые слова: устойчивое развитие, аграрный сектор, агропроизводство, государственное регулирование, национальная экономика.

ABSTRACT

Korytnyi O. H. State regulation of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economic Science, specialty 08.00.03 – Economy and management of the national economy – Chernihiv Polytechnic National University, MES of Ukraine, Chernihiv, 2021.

The scientific aspects of state regulation of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine which are based on the principles of systematization and a combination of economic, social and environmental determinants have been deepened in the dissertation. Consequently, it will overcome the negative effects in the agricultural sector of the national economy. In this context, the sustainable development of the agricultural sector defined as the process of transition to a new level of efficiency of this area, provided the formation of an effective system of state regulation in this direction.

The relevance of state regulation of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine is substantiated and it is emphasized that such development is achievable only with proper interaction of all components, namely: economic activity in the sector with effective socio-environmental orientation; active stimulation of consumer demand for ecological goods; the effectiveness of the institutional system in this area; activation of the ecologically oriented innovative component concerning production processes with obligatory coordination of mutual relations of external/internal environment in the direction of effective use of potentials of regional agrarian systems.

Conceptual bases for determining the role and place of state regulation of sustainable development of the agricultural sector in the system of macroeconomic regulation of the national economy have been proposed. The initial goals of sustainable development of the agricultural sector of Ukrainian regions and the sphere of influence of state regulation have been identified, including: 1) providing conditions for rational use of natural resources potential with mandatory consideration of future opportunities, which is the basis of economic component; 2) involvement of the necessary tools to reduce the negative impact on the environment and agricultural areas (environmental component); 3) assistance in increasing the level of employment and income of economic entities (socio-economic component); 4) obligatory creation of conditions for implementation of practical ideas of sustainable development of the agricultural sector and formation of principles of participation and involvement in the process of separate interested groups in the direction of achieving a common result.

The following have been developed: 1) a system of indicators grouped by economic development, social stability and environmental protection to identify problems of sustainable development of the agricultural sector of the regions in

Ukraine; 2) a system of organizational support for overcoming economic, social and environmental problems of sustainable development of the agricultural sector of the regions, which takes into account the level of their manifestation and allows to increase the effectiveness of financial instruments to support such development; 3) a system of communication between levels of government in the process of implementing regional policy to address the problems of sustainable development of the agricultural sector of the regions.

The system of organizational support for overcoming the problems of sustainable development of the agricultural sector of the regions proposed for implementation will allow: to focus directly on solving the problems of sustainable development of the agricultural sector of the regions; to improve the relationship between the assessment of the problems of sustainable development of the agricultural sector of the regions and the choice of tools to overcome them; to ensure the effectiveness of solving the problems of such development; to form and implement an effective regional policy aimed at supporting the development of the agricultural sector and achieving the goals of sustainable development of the agricultural sector.

Key words: sustainable development, agricultural sector, agricultural production, state regulation, national economy, politic, development.